

Проблемні аспекти визнання й виконання на території України рішень міжнародного арбітражу проти суверенних держав

№32, 12 вересня 2019

Олександр Друг ,
партнер
ЮФ "Sayenko Kharenko"

Аліна Данилейко ,
юрист
ЮФ "Sayenko Kharenko"

У статті розкрито головні проблеми, що виникають у процесі визнання й виконання рішень міжнародного інвестиційного арбітражу (**арбітражні рішення**), за якими інвестор є кредитором (**стягувачем**), а суверенна держава – боржником (**боржником-сувереном**). Боржником за такими арбітражними рішеннями може бути як іноземна держава, так і Україна, але в цій статті ми аналізуємо саме виконання арбітражних рішень проти іноземних держав.

У першій частині статті міститься аналіз застосування українськими судами вимоги про встановлення наявності майна боржника на території України. Виконання цієї вимоги є передумовою для розгляду питання щодо визнання й виконання арбітражного рішення проти іноземної держави.

Далі ми аналізуємо практику стягнення компенсації за арбітражними рішеннями за рахунок майна суверенної держави і третіх осіб на етапі виконавчого провадження.

Наші висновки ґрунтуються на конкретних випадках спроб стягнути компенсацію за арбітражними рішеннями з іноземних держав на території України. Зокрема, ітиметься про такі справи.

Справа Енергоальянсу

Справу № 6-47918св14 ініційовано за заявою української компанії ТОВ "Енергоальянс" щодо визнання й виконання на території України рішення арбітражу ad hoc, винесеного в інвестиційному спорі між ТОВ "Енергоальянс" і Республікою Молдова 25 жовтня 2013 року. Суди апеляційної та касаційної інстанцій відмовили ТОВ "Енергоальянс" у задоволенні заяви, серед іншого, на тій підставі, що заявник не надав суду доказу наявності майна боржника-суверена на території України.

Справа Евересту

Справу № 796/165/18 ініційовано за заявою 19 стягувачів щодо визнання й виконання на території України арбітражного рішення в інвестиційній справі *Everest Estate LLC et al. v. The Russian Federation, PCA Case No. 2015-36* від 2 травня 2018 року, що стосується стягнення з Російської Федерації компенсації в розмірі близько 140 мільйонів доларів США у зв'язку з діями Російської Федерації з експропріації майна інвесторів у Криму.

25 січня 2019 року Верховний Суд дозволив виконання арбітражного рішення у Справі Евересту на території України.

Наразі ця справа перебуває на етапі виконавчого провадження, у межах якого державний виконавець наклав арешт і виставив на продаж акції російської компанії ("ВЭБ.РФ") в українському банку (Промінвестбанк).

28 серпня 2019 року надзвичайний арбітр, призначений відповідно до Арбітражного регламенту Арбітражного інституту Торгової палати Стокгольма, заборонив Україні як забезпечувальний захід у межах інвестиційного арбітражу, ініційованого "ВЭБ.РФ" проти України, продавати акції Промінвестбанку.

Справа Ощадбанку

Справу № 824/66/19 ініційовано за заявою українського банку АТ "Ощадбанк" щодо визнання й виконання на території України арбітражного рішення в інвестиційній справі *Oschadbank v. Russian Federation*, ППТС № 2016-14 від 26 листопада 2018 року за позовом проти Російської Федерації про компенсацію збитків на суму понад 1, 3 мільярди доларів США.

17 липня 2019 року Київський апеляційний суд, що діє як суд першої інстанції, задовольнив заяву про виконання рішення у Справі Ощадбанку.

19 серпня 2019 року Російська Федерація звернулася із заявою про перегляд арбітражного рішення у цій справі тим самим складом арбітражу за нововиявленими обставинами.

Наразі відсутня інформація про будь-які дії щодо примусового виконання арбітражного рішення у Справі Ощадбанку.

Установлення факту наявності майна боржника-суверена на території України

Рішення міжнародного арбітражу підлягає визнанню й виконанню на території України за умови, що особа, проти якої було винесено це рішення, проживає (перебуває) на території України, або ж на території України перебуває її майно.

У випадку з виконанням арбітражного рішення проти іноземної держави український суд матиме компетенцію вирішити питання щодо визнання й виконання арбітражного рішення, тільки якщо в іноземної держави є майно на території України.

При цьому законодавство України жодним чином не регулює процедурні питання встановлення наявності майна іноземної держави на території України в межах провадження щодо визнання й виконання арбітражного рішення.

На практиці виникають такі питання, котрі через відсутність відповідного регулювання український суд повинен вирішувати на свій розсуд у кожному окремому випадку:

- **тип майна:** необхідно встановити наявність на території України будь-якого майна або тільки того майна, на яке можна звернути стягнення;
- **межі розгляду:** чи достатньо *prima facie* доказів (тобто доказів, що видаються обґрунтованими на перший погляд) для підтвердження того, що боржник-суверен є власником цього майна, або необхідно достовірно довести, що конкретне майно належить на праві власності саме боржнику-суверену, а не будь-якій іншій особі;
- **підтвердні документи:** які саме документи будуть достатнім і належним доказом права власності боржника на майно на території України;
- **тягар доведення:** чи повинен суд самостійно перевіряти та/або встановлювати наявність майна, його належність іноземній державі, якщо стягувач не надав таких доказів.

Справа Енергоальянсу v Справа Евересту

Унаслідок відсутності процедури для встановлення наявності майна боржника на території України в судовій практиці сформувався два протилежні підходи.

Перший підхід полягає в тому, що необхідно встановити конкретне майно боржника-суверена і довести його право власності на це майно.

Зокрема, у Справі Енергоальянсу стягувач указав як майно Республіки Молдова на території України об'єкт інтелектуальної власності – торговельний знак "Белый Аист", власником якого є компетентне міністерство Республіки Молдова і який зареєстровано на території України за адресою місцезнаходження реєстраційного органу України – Державної служби інтелектуальної власності України.

У цій справі суди апеляційної та касаційної інстанцій дійшли висновку про те, що *"реєстрація права власності на торговельний знак на території України не є підтвердженням наявності майна Республіки Молдова на території України. Крім того, власником зазначеного торговельного знака зареєстровано Міністерство сільського господарства і харчової промисловості Республіки Молдова, і суду не надано доказів, що зазначене Міністерство відповідає за борговими зобов'язаннями Республіки Молдова"*¹.

Ухвала апеляційного суду м. Києва у справі № 22-ц/796/14544/2014 від 10.12.2014 р.; ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі № 6-47918св14 від 21.01.2015 р.

Згідно з другим підходом достатнім є *prima facie* доказ, що будь-яке майно боржника перебуває на території України. У результаті цього підходу український суд дозволяє виконання арбітражного рішення, навіть якщо стягувач у заяві вказав майно третіх осіб як майно іноземної держави.

Саме такий підхід застосували українські суди у Справі Евересту, у якій стягувачі зазначили у своїй заяві як майно Російської Федерації акції в українському банку, власником яких є російська компанія, у якій Російська Федерація є акціонером.

Суд першої інстанції визнав це достатнім доказом наявності майна Російської Федерації на території України, прийняв справу до розгляду і дозволив виконання арбітражного рішення.

Переглядаючи рішення суду першої інстанції у Справі Евересту, Верховний Суд по суті усунувся від аналізу питання права власності Російської Федерації на конкретні активи, що перебувають на території України. Водночас Верховний Суд дійшов висновку про наявність майна Російської Федерації на території України на іншій підставі.

Зокрема, Верховний Суд указав, що факт того, що *"майно Російської Федерації перебуває на території України, у тому числі на її окупованій частині, є загальновідомим фактом – наприклад, військове та інше майно на тимчасово окупованій території України"*.

Навіть більше, Верховний Суд витлумачив письмову заяву Російської Федерації щодо того, що *"майно та активи РФ, розміщені в Україні, мають імунітет від юрисдикції (українських) судів"* як визнання Російською Федерацією факту наявності такого майна на території України (постанова Верховного Суду від 25.01.2019 р. у справі № 796/165/18).

Також Верховний Суд наголосив, що конкретне майно Російської Федерації, на яке можна буде звернути стягнення, може бути ідентифіковано державним виконавцем уже на стадії виконання арбітражного рішення.

Виходячи з висновків Верховного Суду у Справі Евересту, можна зробити такі висновки у частині вимоги наявності майна держави-боржника на території України:

- по-перше, достатньо *prima facie* доказів для встановлення факту наявності майна боржника-суверена на території України (тобто Верховний Суд повністю змінив позицію порівняно з попередньою позицією українських судів у Справі Енергоальянсу);
- по-друге, суд може самостійно встановлювати факт наявності майна боржника на території України, зокрема шляхом аналізу заяв іноземної держави, а стягувачу не обов'язково надавати

суду відповідні докази (при цьому, знову ж таки, Верховний Суд повністю змінив попередню позицію українських судів у Справі Енергоальянсу);

- по-третє, під "майном" можна розуміти будь-яке майно, а не лише те майно, яке може бути предметом стягнення, оскільки розшук конкретних активів боржника може здійснюватися вже на етапі виконавчого провадження.

Стосовно останнього висновку, то спірним залишається питання щодо того, чи можна вважати дипломатичні представництва чи військове майно іноземних держав на території України їхнім "майном" для цілей виконання арбітражного рішення. Свою позицію з цього питання Верховний Суд зможе сформулювати, якщо стягувачі у Справі Евересту (чи в іншій подібній справі) намагатимуться звернути стягнення на такі категорії майна.

Зважаючи на те, що практику Верховного Суду зазвичай беруть до уваги суди нижчих інстанцій під час вирішення таких справ, очікується, що в разі вирішення справ про визнання й виконання арбітражних рішень проти іноземних держав українські суди дотримуватимуться останнього підходу, сформульованого Верховним Судом у Справі Евересту.

Показовим є, що у Справі Ощадбанку, яка розглядалася вже після Справи Евересту, суд першої інстанції питання про наявність майна Російської Федерації на території України взагалі не аналізував.

Стягнення за арбітражними рішеннями проти іноземної держави за рахунок майна третіх осіб

Як було зазначено вище, у Справі Евересту Верховний Суд дійшов висновку про те, що майном Російської Федерації на території України є майно Російської Федерації на окупованих територіях.

Очевидно, що на практиці звернути стягнення на будь-яке майно Російської Федерації на окупованих територіях не є комерційно виправданим, якщо взагалі можливим.

При цьому згідно з позицією Верховного Суду розшук конкретних активів боржника має здійснюватися вже на етапі виконавчого провадження.

Така позиція Верховного Суду призвела до того, що стягувачі намагаються виконати арбітражне рішення у Справі Евересту насамперед за рахунок активів, які перебувають у власності третіх осіб, а не безпосередньо у власності Російської Федерації.

Виконавче провадження у Справі Евересту можна розділити на два етапи: 1) виконання приватним виконавцем ухвали суду першої інстанції про арешт активів, зокрема арешт усіх активів українських банків (Промінвестбанк, ВТБ Банк і "Сбербанк") та акцій російських компаній і банків ("ВЭБ.РФ", Банк ВТБ і "Сбербанк России") у таких українських банках; 2) виконання державним виконавцем на підставі виконавчого листа за рахунок акцій "ВЭБ.РФ" у Промінвестбанку.

Накладення арешту приватним виконавцем на акції й активи українських банків

У вересні – жовтні 2018 року стягувачі у Справі Евересту залучили приватного виконавця, який відкрив низку виконавчих проваджень, у межах яких було накладено арешт на акції і все майно українських банків (які стягувачі вказували як майно Російської Федерації на території України).

Дії приватного виконавця було оскаржено в судовому порядку (справа № 796/165/18, провадження Верховного Суду № 61-476ав19; № 61-46283ав18; № 61-520ав19; № 61-477ав19; № 61-48426ав18; № 61-479ав19; № 61-48431ав18; № 61-866ав19; № 61-5595ав19), і Верховний Суд за результатами розгляду скарг зробив два важливі висновки:

- по-перше, належним боржником є тільки Російська Федерація, оскільки саме її зазначено в ухвалі суду як боржника. Відповідно, українські банки "помилково притягнено" до виконавчого провадження як боржників, оскільки приватний виконавець самостійно змінив склад сторін виконавчого провадження;

- по-друге, до компетенції приватного виконавця не належить здійснення примусового виконання рішення, у якому боржником є іноземна держава.

Звернення стягнення державним виконавцем на акції, якими "ВЭБ.РФ" володіє в Промінвестбанку

У березні 2019 року після отримання виконавчого листа стягувачі у Справі Евересту ініціювали низку виконавчих проваджень проти Російської Федерації як боржника, які у травні 2019 року державний виконавець об'єднав в одне провадження.

Цього разу ні українські банки, ні їх російські материнські компанії, не було зазначено боржниками на етапі відкриття нових виконавчих проваджень.

Після цього під час виконавчого провадження державний виконавець вирішив, що акції Промінвестбанку, які належать "ВЭБ.РФ", є власністю Російської Федерації.

На підставі цього рішення державний виконавець здійснив оцінку акцій Промінвестбанку та виставив їх на аукціон для продажу. Аукціон спочатку було заплановано на 28 серпня 2019 року, але він не відбувся у зв'язку з відсутністю поданих заявок від потенційних покупців. Правомірність дій державного виконавця є наразі предметом судових розглядів у судах України, і надалі також може бути предметом розгляду в інвестиційному арбітражі, який "ВЭБ.РФ" ініціював проти України.

ВИСНОВОК:

Практика визнання й виконання арбітражних рішень на території України проти іноземних держав перебуває на етапі формування. Таких справ значно менше, ніж справ про визнання й виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу проти юридичних і фізичних осіб. Процедурні питання встановлення наявності майна іноземної держави на території України в межах провадження щодо визнання й виконання арбітражного рішення проти боржника-суверена не врегульовано.

Першим прикладом практичного виконання на території України такого арбітражного рішення проти іноземної держави стала Справа Евересту, виконавчі дії за якою тривають.

Уже зараз очевидно, що згідно з останньою позицією Верховного Суду питання щодо конкретного активу іноземної держави, за рахунок якого можна стягнути компенсацію за арбітражним рішенням, вирішуватиметься вже на етапі виконавчого провадження.

Тому існує імовірність, що українські суди визнаватимуть і надаватимуть дозвіл на виконання арбітражних рішень проти суверена не заглиблюючись на цій стадії в питання щодо того, чи є іноземна держава власником конкретного майна на території України, на яке можна звернути стягнення.

Українські інвестори вже отримали нові позитивні арбітражні рішення в інвестиційних спорах проти Російської Федерації, а тому практика українських судів і позиція Верховного Суду в таких справах (зокрема щодо можливості звернення стягнення на майно третіх осіб для задоволення вимог проти суверенних держав) найближчим часом уточнюватиметься й удосконалюватиметься в міру визнання й виконання на території України таких нових арбітражних рішень.

© ТОВ "ІАЦ "ЛІГА", ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2019

У разі цитування або іншого використання матеріалів, розмічених у цьому продукті ЛІГА:ЗАКОН, посилання на ЛІГА:ЗАКОН обов'язкове. Повне або часткове відтворення чи тиражування будь-яким способом цих матеріалів без письмового дозволу ТОВ "ЛІГА ЗАКОН" заборонено.

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2019

© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2019